

A fons:

FILMS

D'ILLA

La creació cinematogràfica a les Balears

Anna Petrus

Fins fa pocs anys era difícil pensar la creació cinematogràfica de les Illes Balears sense referir-nos a la relació dels cineastes illencs amb la xarxa de producció de Catalunya o l'estat espanyol. Cineastes com **Agustí Villaronga o **Daniel Monzón** van començar les seves carreres buscant la forma de produir les seves primeres pel·lícules fora de l'arxipèlag. Tanmateix, des de fa uns anys aquesta tendència va poc a poc capgirant-se fins el punt que avui ja podem parlar que a les Illes Balears està naixent una indústria cinematogràfica que, més enllà dels recursos de producció i del cinema d'animació vinculat al prestigiós Màster de la Universitat de les Illes Balears (MA-ISCA), busca aglutinar les tendències i els interessos creatius dels cineastes insulars. Creadors que persegueixen temàtiques que enllacen i evolucionen de pel·lícula a pel·lícula i que mostren com la insularitat pot esdevenir un element comú que fereix tant l'estil com el contingut dels seus films, o convertir-se en lloc on s'aixopluguen les seves preocupacions creatives.**

Hi ha dos fets fonamentals que estan contribuint a impulsar la cinematografia illenca. El primer fou el naixement d'IB3, la televisió autonòmica, l'any 2005 i l'altra el naixement de les associacions de productors (APAIB) i cineastes (ACIB) de les Illes Balears responsables de la creació d'ajudes a la cinematografia local a través de convenis amb la mencionada televisió i que actualment estan treballant perquè el Govern autonòmic tiri endavant amb la creació del Consorci de l'Audiovisual. L'APAIB fou creada el 2003 i actualment compta amb l'afiliació de 35 empreses productores del territori insular. L'ACIB, de la seva banda, fou creada l'any 2005 amb l'objectiu de constituir-se en un grup artístic actiu, a banda d'esdevenir plataforma d'intercanvi de coneixements i recursos entre tots els cineastes, i actualment compta amb una

quarantena d'afiliats, entre els quals s'hi troben noms coneguts dins i fora del nostre territori com el mateix **Agustí Villaronga** o **Rafa Cortés**. La major conquesta de les dues associacions, ACIB i APAIB, són les subvencions al cinema balear que se signen amb la televisió autonòmica qui actualment destina 250.000 euros a la producció cinematogràfica local. Una xifra que és previst que augmenti fins els 300.000 euros l'any 2011. L'ACIB, de la seva banda, també negocia ajuts amb d'altres cadenes com la Televisió de Mallorca, on gestiona un programa de curtmetratges i amb qui està intentant obrir una línia de subvencions semblant a la ja establerta amb IB3, i l'augment dels ajuts específics al desenvolupament de guions oferts pel Consell de Mallorca.

D'aquesta manera, pas a pas, la indústria cinematogràfica balear va consolidant-se i obrint-se camí dins del complex panorama audiovisual global. La presència de pel·lícules i curtmetratges illencs a festivals de renom internacional, com Canes, Rotterdam, el Chicago International Film Festival o el New York International independent Film and Video Festival, entre d'altres, mostren que el talent balear emergent no només té coses a dir sinó que s'ha de tenir en compte dins i fora de les nostres fronteres.

LA RECERCA D'UNA IDENTITAT

Luis Ortas és, a banda de president de l'ACIB, autor de documentals de referència com *Mar de Fang* (2006). Abans que Isaki Lacuesta decidís filmar el gest del pintor mallorquí Miquel Barceló en el seu proper treball titulat *Los pasos dobles*, on filmarà una representació a Mali de la *performance* que el pintor ha dissenyat juntament amb el coreògraf Josef Nadj, Ortas va seguir el procés de remodelació de la Capella de Sant Pere de la Seu de Mallorca que va ocupar la vida del pintor entre el 2001 i el 2005. De les més de 200 hores de gravació de l'artista durant el seu procés de creació, Ortas va muntar un documental d'una hora de duració que esdevé un valuós document. La pel·lícula d'Ortas és una mostra de la necessitat de cinema que les diverses disciplines artístiques que es conreen a les balears semblen demanar. De com els artistes illencs - pintors, escultors, escriptors, ... - poden trobar en el cinema noves formes d'expressió que encara han de ser explorades.

Més enllà d'aquest desig de cinema, els cineastes balears han forjat, i

segueixen forjant, la seva identitat artística en base a la insularitat, sens dubte el tret definitori més important i destacable d'una comunitat que pateix els efectes de la fragmentació, l'aïllament i la vivència d'allò nou o que arriba des de l'exterior amb un entusiasme, ja sigui positiu o negatiu, que difícilment trobem en d'altres comunitats. "El concepte d'illa, la necessitat d'obrir-se al món o l'intercanvi amb el foraster, en una narrativa propera al gènere del *western*, són alguns dels temes que uneixen als cineastes balears", explica Luis Ortas, qui afegeix, "la figura del foraster contrasta amb el retrat de móns claustrofòbics i sovint va lligat a la idea de la salvació. Ho podem veure a *Aislados* (2005) de **David Marquès**, *Yo* (2007) de **Rafa Cortés**, *El Perfecto Desconocido*, el primer projecte de llargmetratge de **Toni Bestard**, o *Duet*, el guió que està escrivint actualment **Nofre Moyà**".

La narrativa i la iconografia lligada a la idea del foraster arrossegueu un

dels temes majors del cinema balear:
la recerca

d'una identitat i donat que la pròpia és indefectiblement difosa. Aquesta búsqueda sovint provoca la multiplicació de la personalitat dels personatges. De fet, aquest és un un tema que **Agustí Villaronga**, a qui podríem considerar el pare del cinema balear, ha conreat al llarg de tota la seva trajectòria. El personatge de Klaus (Günter Meisner) de *Tras el cristal* (1986), els personatges de Manuel (Bruno Bergonzini) i Ramallo (Roger Casamajor) a *El mar* (2000) o el d'Aro Tolbukin al film col·lectiu *Aro Tolbukin. En la mente del asesino* (2002) són personatges que comparteixen una recerca de la identitat més enllà de la pròpia narració cinematogràfica i mostren així com de fructífer pot arribar a esdevenir el fet insular com a matèria artística. L'herència més directe d'aquesta preocupació creativa la trobem a *Aislados* de **David Marqués** i, sobretot, a *Yo de Rafa Cortés*. Una pel·lícula que parla de la inexistència d'una identitat a través de la construcció de personatges ambigus i misteriosos i que, a més, introdueix algunes qüestions creatives de primer ordre pel que fa a com filmar el paisatge illenc, físic i humà, amb un pols singular i personalíssim que busca l'autenticitat per sobre de l'efectisme. D'aquesta manera, Cortés es desprèn de l'imaginari paisatgístic illenc que Gerardo Gormezano va inaugurar a través d'una pel·lícula com *El Vent de l'illa* (1988), rodada a Menorca i on narra la vida de John Armstrong, un enginyer irlandès que entre 1740 i 1742 va escriure un epistolari titulat *The History of the island of Menorca*.

El paisatge insular també ha trobat la seva concreció cinematogràfica en treballs com el recentment premiat *La pluja* de **Nofre Moyà**, premi al millor curtmetratge de ficció pel New York International independent Film and Video Festival, i que narra com una estranya pluja de metall trasbalsa la comunitat illenca qui ha de buscar refugi per sobreviure sense que els poders públics arribin a trobar cap explicació al fenomen. En contraposició a aquesta filmació del paisatge rural, cineastes com **Josep Hernández** i **Miquel Mascaró** han tendit a explorar la forma de filmar el paisatge urbà assumint i multiplicant les particularitats illenques de les ciutats. Ambdós cineastes van col·laborar estretament entre 1998 fins el 2001 a través d'una productora comú, Alerta a caure, amb la qual van realitzar curtmetratges com *Cap Blanc* (1998), *Sobrassada* (1999), *No tinc ganes de sortir* (2000), *No return* (2002) i *Un assassí en el camí* (2005) a través dels quals també posaven en circulació el seu particular sentit de l'humor molt vinculat a la comicitat local. Fou així com ambdós van dirigir un

llargmetratge com *Funerària independent* (2002), un treball que d'alguna manera resumeix el ventall d'eines humorístiques que els caracteritzen. Altres promeses del cinema balear emergent són el jove mallorquí **Joan Carles Martorell** i l'eivissenca **Carmen Vidal** qui amb els seus treballs han situat el cinema local als millors aparadors del cinema internacional. Martorell és autor del multipremiat curtmetratge de ficció *Microfísica* (2008) en el qual narra, a través d'una radical fragmentació de la planificació, el viatge a Chicago per a una entrevista de feina d'un enginyer aeronàutic acompanyat de la seva parella. *Microfísica* ha estat present en festivals com el Chicago International Film Festival, l'Ischia International Film Festival, el Festival de Cinema de Gijón o el Short Corner del Festival de Canes entre d'altres. El treball és el primer curtmetratge de l'estat espanyol que es distribueix per internet i que es retribueix a través de les donacions dels internautes qui també poden remesclar les imatges de la pel·lícula posades a disposició dels usuaris pel realitzador i el productor, Toni Verd. La realitzadora Carmen Vidal, de la seva banda, és autora del curtmetratge experimental *6 am* (2006) amb el qual va aconseguir el Student Academy Award al millor documental. Un premi que és l'equivalent als Oscars per a estudiants de cinema. Durant el 2009, la jove realitzadora també va guanyar un New York Emmy pel magazine "New York" de la cadena Cuny TV en la qual treballa actualment.

Altres conquestes del panorama cinematogràfic balear són els més de 45 premis aconseguits per **Toni Bestard** amb el seu curtmetratge *El viatge* (2002), present en festivals com Los Angeles Film Festival o el Toronto Film Festival. Mentre que altres noms vinculats a la jove cinematografia balear i a l'associació de cineastes - com **Antoni Aloy**, **Sebastián Planas**, **Pere March** o **Marcus Khune** entre d'altres - han estat presents en festivals com el de Sant Sebastià o el Festival Internacional de Cinema de Sitges. Proves de que alguna cosa s'està movent a les illes en matèria cinematogràfica tot i que, en realitat, la passió pel cinema ha existit des dels inicis mateixos del cinematògraf. Així ho demostra una pel·lícula preciosa titulada *El dia del pedal* rodada a Mallorca l'any 1915 i que ens ha arribat sense saber el nom de qui n'és l'autor. El film mut mostra les curses de bicicletes que se celebraven entre Palma i s'Arenal a través d'un *travelling* meravellos on s'intueixen els malabarismes de l'operador de càmera a sobre d'una de les bicicletes mentre va seguint a les demés bicicletes. Sens dubte, es tracta d'un *travelling* que inaugura la història